

УДК 338.439:633.1

Світовий О.М.

*кандидат економічних наук, доцент
Уманського національного університету садівництва***ДОДАНА ВАРТІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЧМЕНЮ ТА ЙОГО ПЕРЕРОБКИ
У СИСТЕМІ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ****VALUE ADDED OF BARLEY PRODUCTION AND ITS PROCESSING
IN THE SYSTEM OF GRAIN PRODUCT SUBCOMPLEX****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто динаміку створення доданої вартості у процесі виробництва зерна ячменю. Встановлено розмір доданої вартості у виробництві ячмінних круп. Охарактеризовано співвідношення величини доданої вартості у виробництві ячменю та його переробки на крупи. Доведено доцільність збільшення обсягу переробки ячменю на крупи у системі зернопродуктового підкомплексу. Визначено рівень зростання доданої вартості від запропонованих заходів.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, ячмінні крупи, зерно ячменю, додана вартість, прибуток.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена динамика создания добавленной стоимости в процессе производства зерна ячменя. Установлен размер добавленной стоимости в производстве ячменных круп. Охарактеризовано соотношение величины добавленной стоимости в производстве ячменя и его переработки на крупу. Доказана целесообразность увеличения объема переработки ячменя на крупу в системе зернопродуктового подкомплекса. Определен уровень роста добавленной стоимости от предложенных мероприятий.

Ключевые слова: зернопродуктовый подкомплекс, ячменные крупы, зерно ячменя, добавленная стоимость, прибыль.

ANNOTATION

In the article the dynamics of creation of value added in the process of production of grain of barley is considered. Also, the value added in the production of barley groats is set. The correlation of value added in the production of barley and its processing on groats in the system of the grain production subcomplex is characterized. The expediency of increasing the amount of barley processing on groats has been proved. The level of growth of value added from the proposed measures is determined.

Keywords: grain production subcomplex, barley groats, barley grain, value added, profit.

Постановка проблеми. Зернопродуктовий підкомплекс нашої країни орієнтований переважно на виробництво зерна і недостатньо приділяється уваги його переробці. Більше половини вирощеного зерна експортується як сировина. Продукція з високою доданою вартістю, тобто готові продукти із зерна та продукти його переробки, займають у загальному виробництві незначний відсоток. У цьому разі держава недоодржує значну частину доданої вартості, а відповідно, і національного доходу. Це також стосується й однієї із основних зернових культур – ячменю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування зернопродуктового підкомплексу та формування доданої вартості досліджуються у працях таких учених, як С.І. Дем'яненко, М.М. Ільчук, С.М. Кваша,

І.А. Коновал, В.А. Колодійчук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Шпичак та ін. Проте величина та структура створеної доданої вартості за окремими культурами та її формування у подальшій переробці зерна вивчені недостатньо. Особливої уваги потребує, на нашу думку, питання збільшення виробництва зернопродуктів із високою доданою вартістю.

Мета статті полягає у дослідженні формування доданої вартості виробництва ячменю та його переробки в системі зернопродуктового підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництву зерна та його переробці у зернопродуктовому підкомплексі України, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги. В Україні щороку зменшують посівні площі під цю культуру, проте валовий збір ячменю у 2016 р. на 38,7% був більший, ніж у 2012 р. (табл. 1). Такого результату досягнуто завдяки підвищенню врожайності за вказаний період на 63%. Проте, незважаючи на деякий приріст реалізації ячменю, за 2012–2016 рр. його товарність зменшилася на 11,1 в. п. і в 2016 р. становила 67,8%.

Середня реалізаційна ціна продажу зерна ячменю за досліджувані п'ять років зросла на 90,5%. Однак рентабельність за цей період збільшилася лише на 14,0 в. п. Звичайно, на рівень рентабельності великою мірою впливають як кліматичні умови, так і цінова політика. Зростання середньої ціни реалізації не завжди є адекватним витратам виробництва. У 2013 р. вирощування ячменю майже не принесло прибутку через низькі закупівельні ціни, які порівняно з 2012 р. зменшилися 8,3% попри зростання витрат, тому за цей рік рівень рентабельності становив лише 0,6%. Отже, можна погодитися з В.А. Колодійчуком у тому, що рентабельність виробництва є результатом інтегрованого впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів, для з'ясування яких необхідно розглянути всі економічні, політичні, кліматичні та інші умови конкретного року [3, с. 123]. Тому точно спрогнозувати виробничі витрати та очікуваний прибуток у зерновиробництві, а також і величину доданої вартості дуже важко.

Переробка зерна має значно менше ризиків, кліматичні ризики майже відсутні. Проте у цій галузі відбувається зменшення виробництва (табл. 2)

Таблиця 1

Деякі економічні показники вирощування ячменю
у сільськогосподарських підприємствах в Україні

Показник		2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2012 р.
Посівна площа	тис. га	2035,6	1999,7	1770,5	1586,5	1629,0	80,0
Зібрана площа	тис. га	1904,1	1873,5	1752,5	1567,6	1621,0	85,1
Урожайність	ц з 1 га	21,6	23,9	31,6	30,9	35,2	163,0
Валовий збір	тис. га	4117,2	4485,6	5534,6	4840,4	5710,9	138,7
Реалізовано	тис. т	3249,0	3172,9	4241,6	3832,4	3871,9	119,2
Рівень товарності	%	78,9	70,7	76,6	79,1	67,8	-11,1 в.п.
Середня ціна реалізації	грн. за 1 тону	1578,2	1447,1	1707,6	2661,5	3007,0	190,5
Рентабельність	%	11,4	0,6	18,3	28,3	25,4	+14,0 в. п.

Джерело: розраховано за даними [1, с. 299–300; 2, с. 47, 51, 55, 59], форма 50 с/г за 2012–2016 рр.

Таблиця 2

Виробництво деяких харчових продуктів із зерна в Україні, тис. т

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2012 р.
Борошно	2605	2565	2358	2211	2085	80,0
Хліб та хлібобулочні вироби	1686	1561	1357	1232	1160	68,8
Вироби макаронні	106	102	103	89,5	85,3	80,5
Крупи	365	367	350	358	373	102,2
У т.ч. ячмінні	23,5	24,4	25,3	23,0	19,1	82,3
З них ячні*	14,1	13,4	16,0	13,1	9,9**	70,2
перлові*	9,4	11,0	9,3	9,9	9,2**	97,9

Джерело: складено за [1, с. 268–269; 4, с. 190; 5, с. 19]

За 2012–2016 рр. виробництво борошна зменшилося на 20,0%, хліба та хлібобулочних виробів – на 31,2%, макаронних виробів – на 19,5%. Частковим поясненням тому може бути той факт, що у статистичних даних за 2014–2016 рр. у цілому по Україні не враховувалися показники виробництва по Криму та частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Виробництво круп майже не змінилося, однак виробництво ячмінних круп зменшилося на 17,7% переважно за рахунок зменшення виробництва ячмінних круп. На нашу думку, необхідно збільшувати виробництво продуктів переробки із зерна, у тому числі з ячменю, оскільки під час їх виробництва значно підвищується величина доданої вартості.

Аналізуючи формування доданої вартості під час виробництва та реалізації ячменю в Україні, можна констатувати, що як виробнича, так і повна собівартість цієї культури останніми роками значно збільшилася (табл. 3). У 2016 р. вона становила відповідно 217,70 та 263,72 грн. за один центнер, або на 66,2% та на 85,8% була вищою, ніж за 2012 р. При цьому додана вартість, створена під час виробництва ячменю, у 2016 р. становила 64,25 грн. за один центнер, а додана вартість у повній собівартості – 82,66 грн. за один центнер. Вказані показники величини доданої вартості за період 2012–2016 рр. зросли відповідно в 2,2 та 2,5 рази. Якщо аналізувати загальну величину доданої вартості, то найбільше зростання її за вказаний період відбулося за рахунок прибутку, але з роками темпи росту змінювалися.

Частка доданої вартості у ціні реалізації ячменю в 2016 р. була на рівні 49,8% і за останні п'ять років мала тенденцію до зростання. Всього в 2016 р. створено доданої вартості в одному центнері ячменю 149,64 грн., що більше, ніж у 2012 р., на 100,1 грн., або у три рази. Зростала за цей період і рентабельність доданої вартості (відношення прибутку до загальної величини доданої вартості). У 2016 р. цей показник становив 44,8%. Тобто в 2016 р. майже половина створеної доданої вартості – це прибуток, однак у 2013 р. частка прибутку в сумі доданої вартості виробництва ячменю становила лише 1,6%.

У продовженні ланцюга формування доданої вартості розглянемо її створення під час переробки ячменю на перлові крупи (табл. 4).

Додана вартість, створена в процесі переробки ячменю на перлові крупи в розрахунок на 1 т ячменю, за нашими розрахунками, становитиме 608,44 грн. При цьому частка створеної доданої вартості в реалізаційній вартості продуктів переробки (крім перлових круп п'яти номерів виробляється побічна продукція: кормова мучка, мілкий ячмінь, відходи трьох категорій) становитиме 15,2%. Порівняно з аналогічним показником у виробництві ячменю (49,8% – 2016 р.) це на 34,6 в. п. менше. Проте рентабельність доданої вартості переробки порівняно з виробництвом ячменю (44,8%) на 15 в. п. більше. Для довідки: вихід готових перлових круп з 1 т ячменю становить 40,0% [6, с. 158].

Таблиця 3

Структура доданої вартості, створеної під час виробництва та реалізації ячменю в Україні (великі та середні сільськогосподарські підприємства), у розрахунку на 1 ц, грн.

Показник	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Виробнича собівартість	130,95	-	127,30	-	124,60	-	183,10	-	217,70	-
Повна собівартість	141,95	-	143,95	-	144,60	-	207,44	-	263,72	-
Додана вартість, створена при виробництві ячменю	28,92	58,4	42,46	85,1	40,47	54,0	53,44	43,8	64,25	42,9
Додана вартість невиробничих витрат	4,40	8,9	6,67	13,4	8,00	10,7	9,74	8,0	18,41	12,3
Разом доданої вартості у повній собівартості	33,32	67,3	49,13	98,4	48,47	64,7	63,18	51,8	82,66	55,2
Те ж у % до повної собівартості	23,5	-	34,1	-	35,2	-	30,5	-	31,3	-
Прибуток	16,22	32,7	0,79	1,6	26,50	35,5	58,71	48,2	66,98	44,76
Всього створеної доданої вартості	49,54	100,0	49,92	100,0	74,97	100,0	121,89	100,0	149,64	100,0
Всього створеної доданої вартості у % до середньої ціни реалізації	31,3		34,49		43,8		45,8		49,8	
Рентабельність доданої вартості %	32,7		1,6		35,3		48,2		44,8	

Джерело: власні дослідження з використанням інформації ф. 50 с/г

Таблиця 4

Розрахунок вартості переробки ячменю на крупи у цінах 2016 р. (крупазавод із виробництва перлової крупи з продуктивністю переробки 24 т ячменю та добу) (у розрахунку на 1 т ячменю)

Статті витрат	Сума, грн.
Прямі витрати та оплату праці	42,38
Відрахування на соціальні заходи	9,32
Матеріальні витрати, у тому числі:	3364,72
вартість сировини (з доставкою)	3090,30
Електроенергія	108,80
поточний ремонт	93,44
інші матеріальні витрати	72,18
Амортизація необоротних активів	158,94
Інші прямі та загальновиробничі витрати	38,80
Всього виробничих витрат	3614,16
Адміністративні витрати, витрати на збут та інші витрати	26,19
Повна собівартість	3640,35
Розрахункова рентабельність, %	10,0
Реалізаційна вартість продуктів переробки з 1 т ячменю без ПДВ, усього	4004,39
Прибуток	364,04
Додана вартість у переробці 1 т зерна на крупи	608,44
Частка створеної доданої вартості в реалізаційній вартості продуктів переробки з 1 т зерна на крупи, %	15,2
Рентабельність доданої вартості %	59,8

Джерело: власні розрахунки

В абсолютній величині прибуток як результативна частина доданої вартості від переробки 1 т ячменю на крупи становить 364,04 грн., що у 2,4 рази більше прибутку, отриманого в 2016 р. у процесі виробництва та реалізації ячменю. І це притому, що розрахункова рентабельність переробки становить 10,0%, а фактична рентабельність виробництва ячменю у 2016 р. становила 25,4%.

Всього у ланцюзі створення доданої вартості «виробництво та реалізація ячменю – готовий продукт (перлові крупи)» загальна

її величина у цінах 2016 р. становитиме 758,08 грн. у розрахунку на 1 т ячменю. Відсоток першої частини ланцюжка у загальній сумі становитиме лише 19,7%, тобто приблизно п'яту частину. За дослідженнями вчених, у технологічному ланцюзі «виробництво зерна – виробництво борошна – виробництво хліба» на 1 т зерна пшениці може бути створено 1883,38 грн. доданої вартості (дані за 2013 р.), з якої 33,2% створено під час виробництва зерна, решта (66,8%) – під час його переробки [7, с. 24].

Висновки. Отже, переважна кількість доданої вартості створюється під час переробки сировини у готовий продукт, тому в системі зернопродуктового підкомплексу необхідно підвищувати відсоток переробки зерна і реалізовувати продукти переробки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Наприклад, збільшивши переробку ячменю на перлові групи вдвічі (а це 9,2 тис. т круп, переробивши 23 т ячменю), можна додатково створити 14,0 млн. грн. доданої вартості та виготовити продукції на суму 92,1 млн. грн. Однак це можна зробити за умови збільшення експортних квот та пошуку нових ринків збуту для цієї продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний щорічник України за 2016 рік / За редакцією І.Є. Вернера. Київ, 2017. 611 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Рослиництво України. Статистичний збірник / Державна служба статистики України; відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. Київ, 2016. 166 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Колодійчук В.А. Інтегральна оцінка економічної ефективності регіональних логістичних систем підприємств зернопродуктового підкомплексу АПК України. Регіональна економіка. 2016. № 2. С. 121–128.
4. Промисловість України у 2011-2015 роках / Державна служба статистики України; за ред. І.С. Петренко. Київ, 2016. 382 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за 2016 рік / Державна служба статистики України; відповідальний за випуск І.С. Петренко. Київ, 2016. – 194 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Мельников Е.М. Основы крупяного производства. М.: Агропромиздат, 1988. 191 с.
7. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал. Економіка АПК. 2013. № 3. С. 16–24.